

УДК 930(477+438)"19":94(477)
DOI: 10.24919/2312-2595.6/48.228491

Василь ФУТАЛА

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана
Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100
(vfutala@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2521-4710>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/I-3152-2018>

Бібліографічний опис статті: Футала, В. (2021). Україна та українці у польському суспільно-політичному дискурсі першої третини ХХ ст.: українське бачення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 6/48, 199–223. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228491>.

УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У ПОЛЬСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.: УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ

Анотація. *Мета дослідження* – показати здобутки української історіографії у вивченні ставлення польського політикуму початку ХХ ст. і міжвоєнної доби до українського питання, персоніфікувати науковий доробок українських учених, передбачити перспективи подальших наукових пошуків. **Методологія дослідження** спирається на принципи історизму, системності, об'єктивності, а також на методи історіографічного аналізу і синтезу. **Наукова новизна** полягає у тому, що на основі широкого кола історіографічних джерел, створених українськими дослідниками, простежено процес нагромадження і поширення у часовому вимірі історичних знань про суть національних програм польських політичних середовищ першої третини ХХ ст. та шляхів розв'язання ними українського питання. **Висновки.** Аналізована проблема почала вивчатися на науковому рівні у 60–80-х рр. ХХ ст.

© Василь Футала, 2021

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

Якщо представники української діаспори лише окреслили її контури, то історики радянської України (мається на увазі передовсім Ю. Сливка) зробили спробу фахового підходу до предмета дослідження. Сучасні українські дослідники, застосовуючи новітні дослідницькі практики (як-от: україноцентричний підхід), значно просунулися вперед у вивченні теми. Стараннями Л. Зашкільняка, Ю. Михальського, В. Репринцева, М. Зелінського, Ю. Вялової, В. Комара, Ю. Крамара, О. Юрчук, М. Кучерепи та ін. відбувся приріст наукових історичних знань про суть національних програм основних сил польського політикуму на початку ХХ ст. та у 1920–1930-х рр., зокрема, їх ставлення до українського питання. Доведено, що провідними були дві концепції щодо українців – асиміляції національної та державної. Прихильниками першої були представники польської націонал-демократії, а другої – прибічники Ю. Пілсудського. Спроби польських українофілів навіязати владі ідею територіальної автономії для українців Галичини не принесли успіху. Теоретики польських консерваторів обґрунтовували одвічну приналежність «кресових земель» до Польської держави, а тому розглядали українське питання винятково як внутрішньополітичну проблему локального характеру. З-поміж урядових програм, які розроблялися для окремих регіонів Польщі, найвідомішою є «волинська програма» воєводи Г. Юзевського.

Незважаючи на великі досягнення у вивченні позицій польських політичних угруповань щодо українського питання, існує потреба поглибленого дослідження ідеології і практики лівоцентристського та крайнього лівого рухів. Необхідно продовжити розгляд принципів національної політики дрібних польських політичних партій, угруповань та блоків ліберального й консервативного спрямувань. Окрім того, ця наукова проблема має перспективу дослідження крізь призму біографістики.

Ключові слова: українська історіографія; історіографічні джерела; українське питання; партія; польські партійні середовища; національне питання; Східна Галичина; Польща.

Vasyl FUTALA

PhD hab. (History), Professor, Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (vfutala@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2521-4710>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/I-3152-2018>

To cite this article: Futala, V. (2021). *Ukraina ta ukrainci u polskomu suspilno-politychnomu dyskursi pershoi tretyny XX st.: ukrainske bachennia [Ukraine and Ukrainians in the Polish socio-political discourse of the first third of the twentieth century: the Ukrainian perspective]. Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 6/48, 199–223. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228491> [in Ukrainian].*

UKRAINE AND UKRAINIANS IN THE POLISH SOCIO-POLITICAL DISCOURSE OF THE FIRST THIRD OF THE TWENTIETH CENTURY: THE UKRAINIAN PERSPECTIVE

*Summary. The purpose of the study is to show the achievements of Ukrainian historiography in studying the attitude of Polish politics in the early twentieth century and the interwar period to the Ukrainian question, to personify the scientific achievements of Ukrainian scientists, to predict the prospects for further scientific research. **Research methodology** is based on the principles of historicism, systemicity, and objectivity. In solving specific problems, methods of historiographical analysis and synthesis were applied. **The scientific novelty** is that on the basis of a wide range of historiographical sources created by Ukrainian researchers, the process of accumulation and dissemination in time of historical knowledge about the essence of national programs of Polish political circles of the first third of the twentieth century and ways to solve the Ukrainian question. **Conclusions.** The analyzed problem began to be studied at the scientific level in 1960–80's. If the representatives of the Ukrainian diaspora only outlined its contours, the historians of Soviet Ukraine (referring primarily to Yu. Slyvka) made an attempt of a professional approach to the subject of research. Modern Ukrainian researchers, applying the latest research practices and Ukraine-centric approach, have made significant progress in the study of the topic. Through the efforts of L. Zashkilnyak, Y. Mykhal'sky, V. Repryntsev, M. Zelinsky, Y. Vyalova, V. Komar, Y. Kramar, O. Yurchuk, M. Kucherepa and others, there has been an increase in scientific historical knowledge about the essence of national programs of the main Polish forces politicum in the early twentieth century and in the 1920s and 1930s, in particular, their attitude to the Ukrainian question. It is proved that two concepts concerning Ukrainians were*

leading – assimilation of national and state. Supporters of the first were representatives of the Polish National Democracy, and the second – supporters of J. Pilsudski. Attempts by Polish Ukrainophiles to impose the idea of territorial autonomy on Ukrainians in Galicia have failed. Theorists of Polish conservatives substantiated the eternal affiliation of "peripheral territories" to the Polish state, and therefore considered the Ukrainian question exclusively as a domestic political problem of a local nature. Among the government programs developed for certain regions of Poland, the most famous is the "Volyn program" of Governor G. Yuzewski.

Despite the great achievements in studying the positions of Polish political groups on the Ukrainian issue, there is a need for in-depth study of the ideology and practice of the centre-left and far-left movements. It is necessary to continue consideration of the principles of national policy of small Polish political parties, groups and blocs of liberal and conservative orientations. In addition, this scientific problem has the prospect of research through the prism of biography.

Key words: *Ukrainian historiography; historiographical sources; Ukrainian question; party; Polish party circles; national question; Eastern Galicia; Poland.*

Постановка проблеми. Питання нормалізації українсько-польських відносин було актуальним упродовж багатьох століть, особливо у ХХ ст. Незважаючи на багатовікове сусідство, культурні взаємовпливи, поляки і українці все ж не змогли побудувати взаємини так, щоб не уникнути конфронтації. Об'єктивне висвітлення концепцій та ідеологічних програм політичних сил наших найближчих сусідів від початку ХХ ст. до Другої світової війни, в яких домінувало українське питання, врахування уроків важкого недалекого історичного минулого має велике значення для формування політики пам'яті в незалежній Українській державі, вироблення оптимальної моделі її зовнішньополітичного курсу і, безумовно, сприятиме долаанню усталених стереотипів, усуненню обопільних образ і звинувачень, налагодженню взаємної довіри між народами-сусідами.

Аналіз останніх досліджень. Національну політику польських урядів у 1920–1930-х рр. в історіографічному аспекті частково висвітлили М. Кучерепа (Kuczerera, 2000), С. Віднянський (Віднянський, 2003), Л. Зашкільняк (Зашкільняк, 2008), В. Комар (Комар, 2011, с. 15–18), С. Шумихіна (Шумихіна, 2013,

с. 8–9) та деякі інші автори. Ю. Михальський (Михальський, 2002, с. 12–17), М. Зелінський (Зелінський, 2016, с. 4–7) та О. Юрчук (Юрчук, 2005, с. 5–6) здійснили побіжний історіографічний огляд місця й ролі українського питання у польській суспільно-політичній думці кінця XIX – 30-х рр. XX ст. Однак узагальнювального дослідження не було написано.

Мета публікації – представити результати досліджень українськими вченими політичних стратегій польських партійних середовищ початку XX ст. і міжвоєнної доби щодо українського питання, персоніфікувати науковий доробок українських авторів, передбачити перспективи подальших наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу. Наукове осмислення проблеми розпочалося у післявоєнні десятиліття. Окремі представники зарубіжного українства засвідчили лише загальне бачення програмних положень провідних польських політичних угруповань з національного питання. Так, відомий аналітик суспільних процесів і публіцист І. Лисяк-Рудницький, порівнюючи національні платформи польських національних демократів (ендеків) і пілсудчиків, зауважив, що програма перших, «хоч як нереалістична і навіть морально відразлива в дечому іншому, мала принаймні перевагу послідовності». Ендеки «проповідували етнічно однорідну польську національну державу, яка мала бути досягнена асиміляцією слов'янських меншостей і вигнанням євреїв; щодо українців, яким національні демократи відмовляли в статусі нації, вони були за поділ України між Польщею і Росією». У результаті принципової міжпартійної боротьби ідеї національних демократів взяли верх над «грандіозними, але туманними і внутрішньо суперечними, нібито федеративними концепціями Пілсудського» (Лисяк-Рудницький, 1994, с. 101–102).

Певний інтерес для окресленої теми викликає науковий доробок авторитетного дослідника історії української державності М. Стахіва. У п'ятому і шостому томах багатотомної науково-популярної праці, присвяченої визвольним змаганням західних українців у 1918–1923 рр. автор негативно оцінив роль лідера польських ендеків Р. Дмовського на Паризькій мирній конференції 1919 р., яка була спрямована на заперечення права українців на самостійне існування, зокрема, нівелювання спроб політиків Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) та Української

Народної Республіки (УНР) добитися міжнародного визнання (Стахів, 1960, 1961a, 1961b). В іншій праці М. Стахів, як палкий прихильник соціалістичної ідеї, назвав прометеївські плани голови відродженої Польської держави Ю. Пілсудського в українському питанні «короткозорою політикою безоглядного імперіалізму» (Стахів, 1966, с. 164). Назагал в українському емігрантському середовищі національна політика польських правлячих партій піддавалася гострій критиці, особливо це характерно для апологетів націоналістичного напрямку в українській суспільно-політичній думці – В. Мартинця, З. Книша, П. Мірчука та ін.

У радянській Україні польсько-українські взаємини міжвоєнної доби стали однією з пріоритетних тем дослідження вчених західного регіону України – С. Макарчука, І. Васюти, М. Кравця, В. Твердохліба, Ю. Сливки та ін. У 1985 р. вийшла друком монографія останнього, присвячена політиці польських урядів щодо західноукраїнських земель у 1920–1939 рр. (Сливка, 1985). Насамперед зауважимо, що автор провадив дослідження у межах панівної тоді методології з її партійно-класовим підходом до подій і явищ минулого, а тому оцінював історичну дійсність міжвоєнного періоду крізь призму «боротьби польської та української буржуазії проти Країни Рад». Чи могло бути інакше? Звичайно, що ні. Однак помітними є деякі позитивні зрушення. Зокрема, розглядаючи Східну Галичину як міжнародну проблему, дослідник відмовився від трафаретного в радянській історіографії терміна «так звана ЗУНР» і показав її керівників учасниками міжнародних договірних процесів, кваліфікував еміграційний уряд Є. Петрушевича як суб'єкт міжнародної політики. За його спостереженнями, найпомітнішою дипломатичною акцією уряду ЗУНР наприкінці 1922 і на початку 1923 р. була поїздка митрополита А. Шептицького до Відня, Лондона, Парижа і Ватикану, яка, однак, не мала для української справи позитивних наслідків (Сливка, 1985, с. 101). У монографії часто фігурує термін «національно-визвольна боротьба», але із додатком – «...трудящих мас». Тобто, це поняття потрактовано у його марксистському сенсі, тут навіть немає жодного натяку на гіпотетичну можливість створення в нових геополітичних умовах демократичної, незалежної та соборної України. Це свідчить про те, що тоді, у середині 1980-х рр.,

ще не відбулося принципової переоцінки діяльності українських національно-державницьких сил.

Ю. Сливка назагал об'єктивно висвітлив ставлення основних польських політичних угруповань до українського питання, хоча зробив це, ще раз наголосимо, у притаманній для радянського історієписання ворожій тональності до характеристики «буржуазно-поміщицької» Польщі. На думку історика, ендеківські теоретики намагалися розв'язати українську національну проблему у Другій Речі Посполитій з позиції доктрини однаціональної Польської держави. Для підтвердження своїх антинаукових, шовіністичних рекомендацій щодо асиміляції українського населення вони вдавалися до фальсифікації історичного минулого Західної України, свідомо перекручували дані про національний склад населення цього краю, його мову, культуру тощо. При цьому автор виділив три концепції, якими послуговувалися ендеки для обґрунтування і виправдання шовіністичного курсу Польщі щодо українського населення. По-перше, стверджувалося, що споконвічним господарем західноукраїнських земель була Польща, яка цивілізувала ці землі та захищала від іноземних загарбників. Щодо українського населення, то воно, на думку ендеків, за останні століття нічим не проявило себе ні в державно-політичному, ні в культурному сенсах, було пасивним, інертним елементом, нездатним до самостійного державно-творчого життя. По-друге, ендеки намагалися довести, нібито українське населення Західної України – тільки етнічна маса, яка внаслідок економічної і культурно-політичної відсталості ще не встигла сформуватись у націю. Третій аргумент впливав із воєнно-стратегічних цілей уряду правлячої партії. Ендеки стверджували, що на Польську державу випала місія захистити європейську і світову цивілізацію від загрози більшовизму. Асиміляцію українського населення табір національної демократії розглядав як засіб зміцнення антибільшовицького «санітарного кордону» (Сливка, 1985, с. 106–107).

Ю. Сливка розглянув місце і роль Західної України у планах «санаційного» режиму. На його думку, ідея польського прометеїзму була нічим іншим, як дещо модернізованою федералістичною програмою Ю. Пілсудського, покликаною виправдати експансію Польщі на схід. Українській проблемі відводилася головна роль в реалізації цієї програми. При цьому теоретики про-

метеїзму розглядали її в двох аспектах: як національну і міжнародну стосовно СРСР та радянської України і як «кресову», внутрішню справу Польської держави щодо Західної України (Сливка, 1985, с. 142).

Отже, зовнішню політику Другої Речі Посполитої прометеїсти розглядали крізь призму майбутнього конфлікту цивілізованого Заходу, до якого вони відносили, звичайно, й Польщу, з комуністичною Росією. Результатом такого зіткнення, як передбачалося, буде розпад багатонаціональної радянської держави. Звільненим, але, на думку пілсудчиків, політично і національно недостатньо зрілим народам потрібна буде допомога у формуванні власної державності. Цю «цивілізаційну» місію брала на себе Польща. Планувалося, що потенційні держави утворять єдину федерацію, провідні позиції в якій займатиме Друга Річ Посполита. Стосовно української проблеми, то передбачалося, що в результаті розпаду СРСР за допомогою Польщі постане самостійна українська держава – Велика Україна. Вона, по-перше, відмовиться від Західної України, а по-друге, уклавши союз із Польщею, увійде до польської федерації. На думку прометеїстів, створення так званої «Великої» України у всьому відповідає «польським державним інтересам як засіб зміцнення Польщі» (Сливка, 1985, с. 143).

Описані науково-аналітичні коментарі Ю. Сливки, а також представників української діаспори заклали добру основу для подальшого вивчення цієї проблеми сучасними вітчизняними вченими. Так, предметом аналізу Ю. Михальського стали історія формування й розвитку польського національного руху та його ставлення до українського чинника наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Автор показав наявність значних розбіжностей у програмах та діяльності польських політичних сил Галичини стосовно українців. З'ясовано, що навіть у таборі польської шляхти (консерваторів) не було єдності з цього питання. Для станьчиків українське питання було елементом політичного розрахунку для утримання влади у краї. Така політика консерваторів залишала певну можливість для міжнаціонального порозуміння між двома слов'янськими народами. Подоляки, як представники східногалицької шляхти, ніколи не були прихильниками співпраці з українцями, оскільки вважали останніх загрозою для своїх насамперед еко-

номічних, а згодом й культурно-політичних інтересів у Східній Галичині. Значна частина польського галицького суспільства на межі XIX–XX ст., висновував далі дослідник, досить лояльно ставилася до українського руху. Опозиційні до влади у цей період польські політичні партії (як-от: ліберал-демократи, людовці, соціалісти) виступали за співпрацю з українцями. Але ця співпраця, на думку ідеологів згаданих польських політичних сил, мала бути винятково опозиційною стосовно правлячої в Галичині партії консерваторів. Найбільшу небезпеку для українців у цей період становили націоналістичні гасла польських національних демократів. Кристалізація державницьких устремлінь серед українських політичних сил із залученням до цих ідей суспільних низів, з одного боку, прихід на арену галицької політичної думки націоналізму ендеків, з іншого, та повна безпорадність у розв'язанні національного питання віденського уряду сприяли надалі зростанню протистояння поляків і українців у Галичині (Михальський, 1998, с. 13–14; Михальський, 2002, с. 36–51).

Ю. Михальський також довів, що найбільш лояльним до визвольних змагань українців Галичини був табір польських соціалістів. Це насамперед пов'язано зі специфікою програмних засад усього соціал-демократичного руху. Адже на перший план представники цього напряму висували питання соціально-економічні, а в національному плані визнавали рівність усіх народів (Михальський, 2002, с. 43).

Як відомо, провідним теоретиком польського соціалістичного руху був Л. Василевський. Діяльністю та творчою спадщиною цього політика найперше серед інших авторів зацікавився Л. Зашкільняк. Зокрема, проаналізувавши його працю «Україна і українська справа», написану 1911 р., львівський учений дійшов висновку: незважаючи на прихильне ставлення Л. Василевського до українців, визнаючи їх право на рівноправність і самостійність, все-таки він схвалював експансію Польщі на українські землі й готував ґрунт для виправдання захоплення й обживання цих земель польськими колоністами. При цьому ідеолог соціалістів зазначав, що більш високий цивілізаційний рівень Польської держави забезпечив мирний характер захоплення і колонізації українських земель, добровільну полонізацію вищих верств українського суспільства. Тобто, Василевський не міг, резюмував Л. За-

шкільняк, вийти за рамки польської історичної федерації трьох народів – поляків, українців, литовців (Зашкільняк, 1993b, с. 142–147). Чи така позиція була характерна тільки для польських соціалістів? Певна річ, ні. Автор показав, що ідеалізація минулого Польщі та її взаємин з Україною сталася під могутнім впливом неоромантизму, який напередодні й під час Першої світової війни охопив польську суспільну думку (Зашкільняк, 1993a).

Першим в українській історіографії комплексним дослідженням життя та діяльності Л. Василевського стала монографія Ю. Вялової (Вялова, 2019), у якій на основі широкого кола історичних джерел й наукової літератури розкрито основні етапи біографії та світоглядні позиції польського політика й публіциста, визначено його роль і місце у процесі відновлення незалежності Польщі. Значну увагу приділено аналізу проблематики та ступеню розробленості питань, досліджуваних Л. Василевським, а також маловідомим сторінкам його біографії, які дають змогу визначити роль політика у спробі налагодження польсько-українського діалогу міжвоєнного періоду. Як показала авторка, у поглядах на українські справи та своїми близькими зв'язками з українцями Л. Василевський був у польському суспільстві одним із нечисленних «блїх круків», під впливом якого та неначе з його «школи» вийшло чимало польських публіцистів, що ставилися до української проблеми інакше, ніж офіційна польська влада, тобто з більшою компетентністю й апріорною налаштованістю на діалог (Вялова, 2019, с. 218). Як переконаний пілсудчик, Л. Василевський вважав, що виникнення на карті незалежної Української держави буде тільки на користь Польщі, бо слугуватиме своєрідним «оборонним валом» від зазіхань Росії. Він передбачав, що суверенна Українська держава візьме свій початок на Наддніпрянській Україні (Вялова, 2019, с. 222). Ю. Вялова високо оцінила прихильність Л. Василевського до української мови, культури, історії, назвавши його «справжнім» або «першим українофілом» Другої Речі Посполитої (Вялова, 2019, с. 191, 195, 202, 209, 216). Водночас дослідниця потрактувала свого героя як людину з україноцентричними поглядами (Вялова, 2019, с. 222), з чим важко погодитися. Річ у тому, що польські українофіли, представники яких були у різних політичних середовищах, виступали за незалежну Українську державу, але тільки за річкою Збруч. Крім того, україно-

центризм передбачає власний державницький шлях розвитку, а не сумнівне входження до військово-політичних блоків із своїми сусідами, які намагалися досягти власних інтересів за український рахунок. У цьому випадку мається на увазі доктрина «польського прометеїзму», палким прихильником якої був, як уже мовилося, Л. Василевський.

До речі, дуже добре про це написала Т. Зарецька: політичний табір Ю. Пілсудського визнавав право України на незалежну державу, але без Східної Галичини та інших західних земель. За спостереженнями авторки, у різних польських державних діячів була своя уява по східний кордон, однак позиція Пілсудського у питанні кордону з Україною була найпоміркованішою серед інших польських політиків і найскромнішою у зазіханні на українські етнічно-історичні землі (Зарецька, 2004, с. 159).

О. Красівський і Т. Мелінішин конкретизували суть цього питання: Ю. Пілсудський виступав за створення незалежної України над Дніпром, але в галицьких справах він дотримувався поміркованості і зберігав рівновагу. Він пропагував ідею українізації Східної Галичини, яку, як стверджував, можна зміцнити, створюючи українцям умови для здобуття освіти, культури, збереження традицій. Однак багато його прихильників не бачили потреби у наданні широкої автономії Галичині. Кінцевою метою політики польських урядів у Галичині було перетворення її на інтегровану частину Польщі (Красівський & Мелінішин, 2008, с. 174).

Дещо інший ракурс концептуалізації проблеми спостерігаємо у В. Лисенка. Досліджуючи суть месіанської візії Ю. Пілсудського, він з'ясував, що майбутній голова відродженої Польської держави мріяв про країну, яку омивали б Балтійське та Чорне моря. Особливе місце у концепції політика посіла Східна Галичина, що розглядалася ним як «польський П'ємонт», тобто як центр політичного відродження. У цьому політичному проекті обґрунтовувалася історична приналежність до Польщі регіону, що мав стати оазою формування національної ідеї та політичним центром відродження Речі Посполитої. На думку автора, месіанська концепція Ю. Пілсудського за своєю суттю була гегемоніальною, оскільки мала на меті возвеличення польського народу над

українським, ігнорування інтересів останнього, що неминуче призвело до загострення польсько-українських відносин (Лисенко, 2017).

Найбільш авторитетним українським дослідником прометеївського руху зарекомендував себе В. Комар, який, зокрема, глибоко висвітлив місце і роль українського питання в політиці прометеїзму Польщі (Комар, 2011, с. 190–209, 224–239, 267–296; Комар, 2017). Як з'ясував автор, здійснення прометеївських планів пілсудчиків передбачало перетворення західноукраїнських земель на «П'ємонт» національно-визвольних змагань усіх українців і його подальше використання в інтересах Польської держави (насамперед ішлося про переорієнтацію вектора українського націоналізму з антипольського на антирадянський напрям). Саме у цій площині висвітлено спробу нормалізації українсько-польських взаємин у 1930-х рр. і політичний експеримент Г. Юзевського на Волині. В. Комар довів, що державна асиміляція галицьких українців мала відбуватися у рамках нормалізаційної угоди з УНДО. Подібною була тактика волинського воєводи, який шляхом забезпечення мінімальних потреб українців намагався усунути деструктивний елемент конфлікту між двома народами й виховати лояльних громадян держави. Проте, констатував автор, спроби державної асиміляції українців як складової концепції прометеїзму Польщі були приречені на невдачу. І не тільки через позицію національно свідомого українства, а й через суперечливість політики Ю. Пілсудського в українському питанні. Пілсудчики не помічали органічної єдності між Галичиною та Наддніпрянською Україною, яка, до того ж, вже була зафіксована юридично в Акті злуки від 22 січня 1919 р. Ю. Пілсудський і його соратники нібито підтримували незалежність України над Дніпром, яка мала стати бар'єром на шляху російської експансії, а з іншого боку, як і більшість поляків, вважали Галичину невід'ємною частиною Польської республіки (Комар, 2011, с. 301; Комар, 2017, с. 168).

Доволі результативними є напрацювання сучасних українських істориків щодо ідеологічних засад польських націонал-демократів. Одним із перших це питання вивчав В. Репринцев. Автор показав, що лідер ендеків Р. Дмовський у своїх головних творах «Думки сучасного поляка» (1903), «Німеччина, Росія і польська проблема» (1908), «Польська політика і відродження

держави» (1925) та інших обґрунтував ідею «інкорпорації», тобто приєднання українських земель до Польської держави. Напередодні Першої світової війни ця ідея набула завершеного вигляду. Згідно з нею, українцям, як народу «неісторичному», «недержавному», відмовлялося в праві на свою державу. Водночас, враховуючи реалії кінця XIX – початку XX ст., Р. Дмовський вважав за нонсенс програму відновлення Польщі в кордонах 1772 р. Це був принциповий відхід від історичної традиції. На думку ендеків, інкорпорувати слід було стільки «східних», у тому числі й українських земель, скільки можна «проковтнути», скільки можна поступово повністю колонізувати, перетворивши Польщу на мононаціональну державу. Такими територіями вважалися Східна Галичина, Волинь і Поділля. Інші українські землі, на думку ендеків, мали відійти до Росії, в якій вони вбачали протиположний німецькому гегемонізму. Але й при цьому, націонал-демократи планували подальшу колонізацію українців, що опиняться у складі Російської імперії. Концепція ендеків, наголосив В. Репринцев, виявилася більш послідовною й, врешті-решт, взяла гору в національній політиці Другої Речі Посполитої (Репринцев, 1996).

Комплексне дослідження місця і ролі українського питання в політичній і публіцистичній діяльності Р. Дмовського здійснив М. Зелінський (Зелінський, 2016). Автор, зокрема, простежив особливості формування особистості та еволюцію політичних поглядів політика щодо розв'язання українського питання в контексті відновлення польської державності в кінці XX – на початку XX ст.; проаналізував його політичну діяльність в умовах австро-угорського і російського правління, Першої світової війни та в період існування Другої Речі Посполитої, визначив позицію лідера ендеків щодо українсько-польського конфлікту в Східній Галичині. На думку дослідника, якщо до 1908 р. український національний рух на теренах підросійської України розглядався Р. Дмовським як можливий потенційний союзник поляків у їх визвольних змаганнях проти Росії, то переважно це були пропагандистські заяви і далі теоретичних розробок справа не пішла. Головна геополітична роль українців у цей період полягала у тому, щоб ослаблювати Росію. У роки Першої світової війни, внаслідок послаблення Російської імперії, Р. Дмовський змінив своє бачення урегулювання українського питання. Він почав від-

стоювати позицію, що східним кордоном майбутньої відродженої Польщі можна вважати кордон Речі Посполитої, який існував до її Другого розподілу в 1793 р. Під час Паризької мирної конференції у 1919 р. Р. Дмовський, який очолював польську делегацію, став активним ініціатором знищення УНР та ЗУНР. На засіданнях комітетів і в неофіційних політичних кулуарах він постійно підкреслював, що історично українці ніколи не мали своєї держави, а проекти її утворення називав фікцією, яка мала служити інтересам Австрії і Німеччини. Лідер ендеків пропонував поділити українські землі між Варшавою та Москвою. М. Зелінський показав, що, відійшовши від активної політичної діяльності у 1920–1930 рр., Р. Дмовський не залишив поза своєю увагою українське питання, вважаючи його таким, що мало принциповий характер. На відміну від геополітичних проектів Ю. Пілсудського, в яких Україні відводилася ключова роль у східній політиці Польщі, лідер ендеків категорично не визнав легітимність українських національних претензій щодо розвитку національної культури і головне – у праві на власну державність. Як і раніше, українське питання розглядалося Р. Дмовським винятково як об'єкт польсько-російських відносин (Зелінський, 2016, с. 16–17).

Політичні концепції розв'язання національної проблеми у відродженій Речі Посполитій аналізували Я. Дашкевич, Л. Алексієвець, О. Руда та ін. З'ясовано, що ще під час боротьби за східний кордон Польщі після Першої світової війни лідери націонал-демократичного табору висловлювалися за повернення до кордонів 1772 або 1793 р. з можливими незначними змінами. Вони підтримували концепцію інкорпорації, яка передбачала поєднати ідею відновлення польської державності за етнографічним принципом та ідею відродження країни в кордонах давньої Речі Посполитої, тобто приєднання до Польщі територій з переважанням непольського населення (Литви, частини Латвії, Білорусі, більшої частини України) з подальшою його примусовою асиміляцією задля створення моноетнічної держави, з метою зміцнення позиції Польщі на міжнародній арені. Подібні ідеї вони обґрунтовували етнічними та історичними міфами і стереотипами: псевдоправом відбудови Польщі в «історичних кордонах» 1772 р., що тісно було пов'язане з ідеєю «культуртрегерства» щодо відсталих у культурному сенсі українців; характерною польською моделлю

католицизму, що знайшла відображення в ідеї «передмур'я» – польського форпосту християнства у протистоянні з антихристиянським варварством (до якого віднесені українське православ'я та греко-католицизм); ідеєю цивілізаційної вищості польського народу над українцями та ін. Ці міфологеми зумовили формування специфічної польської ментальності, яка виправдовувала всі методи національно-визвольної боротьби польської нації, натомість українці, які нібито стояли на нижчому щаблі культурного та суспільного розвитку не мали права на таку боротьбу (Дашкевич, 1994, с. 84–85; Алексієвець, 2006, с. 337; Руда, 2019, с. 118).

Проаналізувавши національну політику всіх урядових кабінетів міжвоєнної Польщі, Ю. Крамар дійшов висновку, що українське питання залишалося ключовим у роки парламентської демократії та в період перебування при владі урядів «санації» (Крамар, 2015, с. 44–75). За його спостереженнями, група пілсудчиків-українофілів (Л. Василевський, Т. Голувко, В. Бончковський, П. Дунін-Борковський) сформулювали найбільш повну програму з українського питання ще напередодні травневого перевороту 1926 р. Не без їхнього впливу пілсудчики висували два варіанти автономії східним землям. «Мінімальна програма» передбачала надання національно-культурної автономії східним воєводствам. Ця програма мала найбільшу підтримку серед діячів «санації». «Максимальна програма» передбачала надання Східній Галичині територіальної автономії. Її прихильником був Т. Голувко. На Волині, на думку пілсудчиків, слід було втілювати «мінімальну програму», що мала реалізовуватися у рамках воєводського самоврядування (Крамар, 2015, с. 76).

Ю. Крамар показав, що після смерті Ю. Пілсудського в травні 1935 р. відбувається поступова поляризація позицій владних структур щодо розв'язання національного питання. Частина діячів «санації» еволюціонувала в бік ендецьких методів розв'язання українського питання. У програмі новоствореної партії під назвою Табір національного єднання (польська назва: *Obóz Zjednoczenia Narodowego* – OZN, або ОЗОН) чітко простежувалися засади нової моделі національної політики санаційного табору – так званої концепції «національної консолідації», яка прийшла на зміну концепції державної асиміляції. В її основу була покладе-

на ідея, що трактувала народ як етнічно-культурну спільноту, а Річ Посполиту – як державу польського народу. Отож, висновок дослідник, пошук способів розв'язання українського питання владним табором «санації» завершився поверненням до ендецьких теорій мононаціональної Польської держави, спричинивши різке загострення польсько-українських міжнаціональних взаємин напередодні Другої світової війни (Крамар, 2015, с. 82–88).

Регіональні особливості польської національної політики у міжвоєнний період, окрім Ю. Крамара, вивчали й інші вчені, як, наприклад, М. Кучерепа. Так, автор наголосив, що метою оприлюдненої в грудні 1929 р. «волинської програми» воєводи Г. Юзевського було виробити у волинян почуття належності до Польської держави, виховати відданих громадян Речі Посполитої шляхом державної асиміляції неполяків. Асиміляція Волині, згідно з положеннями програми, мала відбуватися одночасно у всіх галузях політичного, громадського, національного, релігійного, освітнього, самоврядного й економічного життя. Наміри воєводи були такі: все суспільно-політичне й економічне життя краю спрямувати в русло польсько-української співпраці; створити для українців самодостатні форми суспільно-політичного життя, зберігаючи і зміцнюючи т. зв. сокальський кордон, не допустити на Волинь войовничого українського націоналізму зі Східної Галичини; підтримувати та зміцнювати в усіх галузях польське життя на Волині; сформувати превентивну систему щодо нелегальних організацій шляхом створення польських, українських і змішаних товариств; створити територіальне самоврядування як спільний інструмент польсько-української співпраці з вилученням у його діяльності всіх політичних моментів тощо (Кучерепа & Давидюк, 2001, с. 21–24; Кучерепа, 2017, с. 118). М. Кучерепа дійшов висновку, що, незважаючи позірну привабливість «волинської програми» воєводи Г. Юзевського, впровадити її в життя було важко, а то й неможливо. Її не сприйняли більшість польських і українських політичних діячів (Кучерепа, 2017, с. 119).

Пріоритет у комплексному вивченні формування та функціонування українського питання у суспільно-політичній думці польських консерваторів міжвоєнного періоду належить О. Юрчук (Юрчук, 2005). Авторка окреслила головні складові консервативної ідеології та політики, визначила роль і місце консервативного

чинника у політичній системі міжвоєнної Польщі та рівень його впливу на національну політику держави. Дослідила генезу та функціонування етнічної (самоназва і проблеми етногенези), культурно-історичної (мова, культура, освітні інституції), суспільно-політичної (громадсько-політичні організації та партії) та свідомісної складових українського питання у польському консерватизмі.

О. Юрчук переконливо довела, що до середини 1920-х рр. консерватори розглядали українське питання винятково як внутрішньополітичну проблему локального характеру, а вихідною точкою їхніх теоретизувань було переконання про споконвічну приналежність «кресових земель» до Польської держави. В основу традиціоналізму, що становив важливу складову консервативної ідеології, було покладено «ягеллонський міф», який передбачав відродження «історичної Польщі» в територіальному, ідеологічному та культурно-історичному вимірах. Зміна суспільно-політичної ситуації у Польщі 1930-х рр. та загострення польсько-українських відносин змусили частину польського політикуму переглянути своє ставлення до української проблеми. Незважаючи на проголошений офіційною Варшавою угодний курс, реальні кроки до зближення з українцями здійснювалися лише на рівні незалежних консервативних осередків. Формальне визнання з боку консерваторів українських легальних політичних сил, а практично – їх клерикально-консервативної частини – рівноцінними учасниками політичного процесу на західноукраїнських землях засвідчило перехід польської та української політичних еліт на новий якісний рівень: від конфронтації до нормалізації. Хоча багатообіцяючі зустрічі польських та українських консерваторів не виправдали сподівань української сторони на конструктивний і плідний діалог, усе ж мали важливе значення для формування позитивних стереотипів взаємного сприйняття (Юрчук, 2005, с. 12–14).

Л. Зашкільняк, який, власне, започаткував вивчення цієї проблеми, показав, що консервативна тенденція щодо стабілізації міжнаціональних взаємин на західноукраїнських теренах проявилась у спробі окремих представників консервативного руху налагодити польсько-українські контакти на найвищому рівні в процесі досягнення «нормалізації» 1935 р. Історик визначив і причини, які перешкодили полагодуванню українсько-польських

відносин, а саме: історичні традиції та стереотипи, котрі тяжіли над польською та українською громадськістю; несприятливий вплив міжнародних обставин; хибне уявлення польських політиків про неготовність і незрілість української спільноти до самостійного державного життя. По-новаторськи звучить й інший висновок дослідника: засада «меншовартості» українців як у політиці, так і в інших проявах суспільного життя, що її дотримувались усі польські уряди міжвоєнного часу, генерувала в українському середовищі негативні реакції соціального й національного радикалізму, який щоденно спалював усі мости до такого потрібного порозуміння сусідніх народів (Зашкільняк, 1996, 1997).

Українські дослідники переконливо довели, що національне питання було одним із найскладніших у внутрішній політиці Другої Речі Посполитої. О. Руда, вивчаючи національно-освітню політику польських урядів щодо населення Галичини у 1920–1930-х рр., дійшла висновку, що непослідовні та невважені дії влади, спрямовані на колонізацію, асиміляцію й окатоличення непольського населення, призвели до радикалізації політичних сил національних меншин. Поразка цієї політики зумовлена декількома причинами, зокрема, соціальною, економічною та територіальною структурою тогочасної держави, а також недалекоглядністю провладних кіл, які недооцінили важливість національної проблеми. Відсутність комплексної стратегії у розв'язанні національного питання, політична нестабільність, спричинена, в тому числі, частою зміною урядів, вагомий вплив міжнародного чинника на розв'язання проблеми меншин призвели до того, що Польщі не вдалося ані збудувати мононаціональну державу, ані налагодити відносини з непольським населенням (Руда, 2019, с. 642).

Висновки. Як показує аналіз історіографічних джерел, задекларована нами тема цікавила не одне покоління українських істориків, які належали до різних шкіл і напрямів у системі історичної науки. Якщо представники української діаспори лише окреслили контури наукової проблеми, то історики радянської України (мається на увазі передовсім Ю. Сливка) зробили спробу фахового підходу до предмета дослідження. У монографії львівського вченого знайшли відображення такі питання, як причини, методи і засоби анексії Східної Галичини Польщею, шовіністична політика польських націонал-демократів щодо Західної України

у 1923–1926 рр., Західна Україна у планах «санаційного режиму» протягом 1926–1939 рр. тощо. Попри наявність російськоцентричної проєкції українського минулого, у праці Ю. Сливки явно переважав формальний марксизм, більше того – простежуються елементи національної ідентичності. Інакше кажучи, можна говорити про початок прийняття національного погляду на минуле в умовах назрівання кризи радянської системи цінностей у середині 1980-х рр.

Сучасні українські історики, застосовуючи новітні дослідницькі практики (як-от: україноцентричний підхід), значно просунулися вперед у вивченні теми. Стараннями Л. Зашкільняка, Ю. Михальського, Ю. Репринцева, М. Зелінського, Ю. Вялової, Т. Зарецької, В. Комара, Ю. Крамара, О. Рудої, О. Юрчук, М. Кучерепи та ін. відбувся приріст наукових історичних знань про суть національних програм основних сил польського політикуму на початку ХХ ст. та у 1920–1930-х рр., зокрема, їх ставлення до українського питання. Доведено, що провідними були дві концепції щодо українців – асиміляції національної та державної. Прихильниками першої були представники польської націонал-демократії, а другої – прибічники Ю. Пілсудського. Виявилися марними спроби польських українофілів накинути владі ідею територіальної автономії для українців Галичини. Під впливом домінуючої у ХХ ст. моделі національної держави зазнала поразки й політична стратегія польських консерваторів. Їхні теоретики обґрунтовували одвічну приналежність «кресових земель» до Польської держави, а тому розглядали українське питання винятково як внутрішньополітичну проблему локального характеру. З-поміж урядових програм, які розроблялися для окремих регіонів Польщі, найвідомішою є «волинська програма» воєводи Г. Юзевського.

Незважаючи на великі досягнення у вивченні позицій польських політичних угруповань щодо українського питання, існує потреба поглибленого дослідження ідеології і практики лівоцентристського та крайнього лівого рухів. Необхідно продовжити розгляд принципів національної політики дрібних польських політичних партій, угруповань та блоків ліберального й консервативного спрямувань. Окрім того, ця наукова проблема має перспективу дослідження кризь призму біографістики.

Джерела та література

- Алексієвць, Л.М. (2006). *Польща: утвердження незалежної держави, 1918–1926*. Тернопіль: Підручники і посібники.
- Віднянський, С.В. (2003). Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці. *Український історичний журнал*, 2, 39–55.
- Вялова, Ю. (2019). *Леон Василевський (1870–1936): постать політика у контексті польсько-українського діалогу*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- Дашкевич, Я. (1994). Східна Галичина: етнічні відносини, національні міфи та менталітети. *Україна в минулому*, 6, 78–93. Київ; Львів.
- Зарецька, Т. (2004). Політика Другої Польської Республіки щодо Східної Галичини та позиція Ю. Пілсудського (кінець 1918–1919 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвідомчий зб. наук. пр.*, 11, 158–176.
- Зашкільняк, Л. (1993а). Неоромантизм у польській історіографії початку ХХ ст. *Проблеми слов'янознавства*, 45, 36–42. Львів.
- Зашкільняк, Л. (2008). Україна і Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 17, 3–18. Львів.
- Зашкільняк, Л. (1993б). Українське питання в працях та діяльності Леона Василевського. *Польсько-українські студії. Т. I: Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: матеріали міжнародної наукової конференції у Кам'янці-Подільському*. (с. 142–150). Київ.
- Зашкільняк, Л. (1996). Українсько-польське порозуміння 1935 р. (за матеріалами архіву Я.С. Лося). *Проблеми слов'янознавства: міжвідомчий наук. зб.*, 48, 62–72. Львів.
- Зашкільняк, Л. (1997). Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації 1935 р. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa* (s. 431–454). Toruń.
- Зелінський, М.В. (2016). *Українське питання у публіцистичній і політичній діяльності Романа Дмовського (1888–1939 рр.)*. (Автореф. дис. ... канд. істор. наук). Миколаїв.
- Комар, В. (2017). В орбіті польського прометеїзму. *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі* (с. 145–168). Харків: Фоліо.
- Комар, В.Л. (2011). *Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.)*. Івано-Франківськ: Місто-НВ.

- Крамар, Ю.В.** (2015). *Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя*: монографія. Луцьк: Вежа-Друк.
- Красівський, О., & Мелінішин, Т.** (2008). Західна Україна в національній політиці Ю. Пілсудського. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 37, 166–175.
- Кучерепа, М.** (2017). «Волинський експеримент» воєводи Г. Юзевського. *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі* (с. 111–131). Харків: Фоліо.
- Кучерепа, М.М., & Давидюк, Р.П.** (2001). *Волинське українське об'єднання (1931–1939 рр.)*: монографія. Луцьк: Надстир'я.
- Лисенко, В.С.** (2017). Галичина в месіанській візії Ю. Пілсудського. *Грані: науково-теоретичний альманах*, 20 (7 (147)), 39–44.
- Лисяк-Рудницький, І.** (1994). Польсько-українські стосунки: тягар історії. В І. Лисяк-Рудницький, *Історичні ессе* (Т. 1–2; Т. 1, с. 83–110). Київ: Основи.
- Михальський, Ю.** (2002). *Польські політичні партії та українське питання в Галичині на початку ХХ ст. (1902–1914)*. Львів: Каменяр.
- Михальський, Ю.В.** (1998). *Ставлення польських суспільно-політичних сил до українського питання в Галичині на початку ХХ століття (1902–1914)*. (Автореф. дис. ... канд. істор. наук). Львів.
- Репринцев, В.** (1996). Україна в польських зовнішньополітичних доктринах. *Українська державність у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз*. Київ: Політична думка. Взято з <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm>.
- Руда, О.** (2019). *Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.
- Сливка, Ю.Ю.** (1985). *Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939)*. Київ: Наукова думка.
- Стахів, М.** (1960). *Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923* (Т. 1–6; Т. 5). Скрантон: 3 друк. Народ. Волі.
- Стахів, М.** (1961а). *Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923* (Т. 1–6; Т. 6 (1)). Скрантон: 3 друк. Народ. Волі.
- Стахів, М.** (1961б). *Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923* (Т. 1–6; Т. 6 (2)). Скрантон: 3 друк. Народ. Волі.

- Стахів, М.** (1966). *Україна в добі Директорії УНР* (Т. 1–7; Т. 7). Скрентон: Українська Науково-Історична Бібліотека в Скрентоні.
- Шумихіна, С.О.** (2013). *Українська історіографія міжвоєнної Польщі (1918–2012 рр.)*. (Автореф. дис. ... канд. істор. наук). Київ.
- Юрчук, О.Ф.** (2005). *Українське питання в польській консервативній суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду (1918–1939)*. (Автореф. дис. ... канд. істор. наук). Львів.
- Kuczera, M.** (2000). Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej. *Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku* (s. 146–165). Kraków.

References

- Aleksievets, L.M.** (2006). *Polshcha: utverdzhennia nezaleznoi derzhavy, 1918–1926 [Poland: the establishment of an independent state, 1918–1926]*. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].
- Vidnianskyi, S.V.** (2003). Ukrainiske pytannia v mizhvoienii Polshchi: osnovni problemy u napriamku naukovykh doslidzhen u suchasni vitchyzniani istorichni nautsi [The Ukrainian question in interwar Poland: main problems and directions of scientific researches in modern domestic historical science]. *Ukrainskyi istorichnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 39–55 [in Ukrainian].
- Vialova, Yu.** (2019). *Leon Vasylevskyi (1870–1936): postat polityka u konteksti polsko-ukrainskoho dialohu [Leon Vasylevsky (1870–1936): the figure of a politician in the context of the Polish-Ukrainian dialogue]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Dashkevych, Ya.** (1994). Skhidna Halychyna: etnichni vidnosyny, natsionalni mify ta mentalitety [Eastern Galicia: ethnic relations, national myths and mentalities]. *Ukraina v mynulomu – Ukraine in the past*, 6, 78–93. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
- Zaretska, T.** (2004). Polityka Druhoi Polskoi Respubliki shchodo Skhidnoi Halychyny ta pozytsiia Yu. Pilsudskoho (kinets 1918–1919 rr.) [The policy of the Second Polish Republic towards Eastern Galicia and the position of J. Pilsudski (end of 1918–1919)]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prats – Problems of Ukrainian history: facts, judgments, searches: interdepartmental collection of scientific works*, 11, 158–176 [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (1993a). Neoromantyzm u polskii istoriografii pochatku XX st. [Neo-romanticism in Polish historiography of the early twentieth century]. *Problemy slovianoznavstva – Problems of Slavic Studies*, 45, 36–42. Lviv [in Ukrainian].

- Zashkilniak, L.** (2008). *Ukraina i Polshcha v XX stolitti: vid konfliktiv do porozuminnia* [Ukraine and Poland in the twentieth century: from conflict to consensus]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*, 17, 3–18. Lviv [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (1993b). *Ukrainske pytannia v pratsiakh ta diialnosti Leona Vasylevskoho* [The Ukrainian question in the works and activities of Leon Vasylevsky]. *Polsko-ukrainski studii. T. I: Ukraina – Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist: Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii u Kamiansi-Podilskomu – Polish-Ukrainian studies. TI: Ukraine – Poland: historical heritage and public consciousness: materials of the International Scientific Conference in Kamianets-Podilskyi*. (pp. 142–150). Kyiv [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (1996). *Ukrainsko-polske porozuminnia 1935 r. (za materialamy arkhivu Ya.S. Losia)* [Ukrainian-Polish agreement of 1935 (according to the archives of J.S. Los)]. *Problemy slovianoznavstva: mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk – Problems of Slavic Studies: an interdepartmental scientific collection*, 48, 62–72. Lviv [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (1997). *Heneza i naslidky ukrainsko-polskoi normalizatsii 1935 r.* [Genesis and consequences of the Ukrainian-Polish normalization in 1935]. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa – Poland and Ukraine: the Alliance of 1920 and its aftermath* (pp. 431–454). Toruń [in Ukrainian].
- Zelinskyi, M.V.** (2016). *Ukrainske pytannia u publitsystychnii i politychnii diialnosti Romana Dmovskoho (1888–1939 rr.)* [The Ukrainian question in the journalistic and political activity of Roman Dmovsky (1888–1939)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Mykolaiv [in Ukrainian].
- Komar, V.** (2017). *V orbiti polskoho prometeizmu* [In the orbit of Polish Prometheanism]. *Proekt «Ukraina». Halychyna ta Volyn u skladi mizhvoiennoi Polshchi – Ukraine project. Galicia and Volhynia as part of interwar Poland* (pp. 145–168). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Komar, V.L.** (2011). *Kontseptsiia prometeizmu v politytsi Polshchi (1921–1939 rr.)* [The concept of Prometheanism in Polish politics (1921–1939)]. Ivano-Frankivsk: Misto-NV [in Ukrainian].
- Kramar, Yu.V.** (2015). *Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia* [Western Volyn 1921–1939: national-cultural and religious life]. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
- Krasivskyi, O., & Melinyshyn, T.** (2008). *Zakhidna Ukraina v natsionalnii politytsi Yu. Pilsudskoho* [Western Ukraine in the national policy of J. Pilsudski]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the*

- I.F. Kuras Institute of political and ethnic studies NAN of Ukraine*, 37, 166–175 [in Ukrainian].
- Kucherepa, M.** (2017). «Volynskiy eksperyment» voievody H. Yuzevskoho ["Volyn experiment" of the governor G. Yuzevsky]. *Proekt «Ukraina». Halychyna ta Volyn u skladi mizhvoiennoi Polshchi – Ukraine project. Galicia and Volhynia as part of interwar Poland* (pp. 111–131). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Kucherepa, M.M., & Davydiuk, R.P.** (2001). *Volynske ukrainske obiednannia (1931–1939 rr.) [Volyn Ukrainian Association (1931–1939)]*. Lutsk: Nadstyria [in Ukrainian].
- Lysenko, V.S.** (2017). Halychyna v mesianskii vizii Yu. Pilsudskoho [Galicia in the messianic vision of J. Pilsudski]. *Hrani: naukovo-teoretychnyi almanakh – Faces: scientific and theoretical almanac*, 20 (7 (147)), 39–44 [in Ukrainian].
- Lysiak-Rudnytskyi, I.** (1994). Polsko-ukrainski stosunki: tiabar istorii [Polish-Ukrainian relations: the burden of history]. In I. Lysiak-Rudnytskyi, *Istorychni esse – Historical essays* (Vols. 1–2; Vol. 1, pp. 83–110). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Mykhalskyi, Yu.** (2002). *Polski politychni partii ta ukrainske pytannia v Halychyni na pochatku XX st. (1902–1914) [Polish political parties and the Ukrainian question in Galicia in the early twentieth century (1902–1914)]*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Mykhalskyi, Yu.V.** (1998). *Stavлення polskykh suspilno-politychnykh syl do ukrainskoho pytannia v Halychyni na pochatku XX stolittia (1902–1914) [The attitude of Polish socio-political forces to the Ukrainian question in Galicia in the early twentieth century (1902–1914)]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
- Repryntsev, V.** (1996). Ukraina v polskykh zovnishnopolitychnykh doktrynach [Ukraine in Polish foreign policy doctrines]. *Ukrainska derzhavnist u XX stolitti: istoryko-politolohichni analiz – Ukrainian statehood in the twentieth century: historical and political analysis*. Kyiv: Politychna dumka. Retrieved from <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm> [in Ukrainian].
- Ruda, O.** (2019). *Natsionalno-osvitnia polityka uriadiv Polshchi shchodo naselennia Halychyny v 20–30-kh rokakh XX stolittia: realizatsiia ta retseptsii [National educational policy of Polish governments regarding the population of Galicia in the 20–30s of the twentieth century: realization and reception]*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha [in Ukrainian].
- Slyvka, Yu.Yu.** (1985). *Zakhidna Ukraina v reaktsiinii politytsi polskoi ta ukrainskoi burzhuzii (1920–1939) [Western Ukraine in the reactionary*

- policy of the Polish and Ukrainian bourgeoisie (1920–1939)*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Stakhiv, M.** (1960). *Zakhidna Ukraina: narys istorii derzhavnoho budivnytstva ta zbroinoi i dyplomatychnoi oborony v 1918–1923* [West Ukraine: Outline of History of Her State Construction as well as of the Military and Diplomatic Defense (1918–1923)]. (Vols. 1–6; Vol. 5). Skrenton: Z druk. Narod. Voli [in Ukrainian].
- Stakhiv, M.** (1961a). *Zakhidna Ukraina: narys istorii derzhavnoho budivnytstva ta zbroinoi i dyplomatychnoi oborony v 1918–1923* [West Ukraine: Outline of History of Her State Construction as well as of the Military and Diplomatic Defense (1918–1923)]. (Vols. 1–6; Vol. 6 (1)). Skrenton: Z druk. Narod. Voli [in Ukrainian].
- Stakhiv, M.** (1961b). *Zakhidna Ukraina: narys istorii derzhavnoho budivnytstva ta zbroinoi i dyplomatychnoi oborony v 1918–1923* [West Ukraine: Outline of History of Her State Construction as well as of the Military and Diplomatic Defense (1918–1923)]. (Vols. 1–6; Vol. 6 (2)). Skrenton: Z druk. Narod. Voli [in Ukrainian].
- Stakhiv, M.** (1966). *Ukraina v dobi Dyrektorii UNR* [Ukraine in the time of UNR Directory]. (Vols. 1–7; Vol. 7). Skrenton: Ukrainska Naukovo-Istorychna Biblioteka v Skrentoni [in Ukrainian].
- Shumykhina, S.O.** (2013). *Ukrainska istoriografii mizhvoiennoi Polshchi (1918–2012 rr.)* [Ukrainian historiography of interwar Poland (1918–2012)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Yurchuk, O.F.** (2005). *Ukrainske pytannia v polskii konservatyvni suspilno-politychnii dumtsi mizhvoiennoho periodu (1918–1939)* [The Ukrainian Question in Polish Conservative Socio-Political Thought of the Interwar Period (1918–1939)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
- Kuczerępa, M.** (2000). Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej [Ukrainian-Polish relations in the Second Polish Republic in contemporary Ukrainian historiography]. *Historycy Polscy i Ukraińscy wobec problemów XX wieku – Polish and Ukrainian historians in the face of the problems of the 20th century* (pp. 146–165). Kraków [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 05.02.2021 р.